

МОНІТОРИНГ ПОРУШЕНЬ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Аналітичний звіт

Період моніторингу – серпень 2019 року

I. **Порушення цифрових прав загального характеру** (*порушення, які мають вплив на необмежене коло осіб*).

1. **Доступ до Інтернету.**

1) В Україні, на підставі двох Указів Президента України від 15 травня 2017 року¹ та від 14 травня 2018 року² із використанням механізму, передбаченого Законом України «Про санкції», було введено в дію відповідні рішення Ради національної безпеки і оборони та заблоковано **240 веб-сайтів** (згідно додатків до Указів). Офіційний вид санкції по відношенню до сайтів було сформульовано, як «блокування інтернет-провайдерами доступу до інтернет-ресурсів, у тому числі до їх субдоменів». Із посиланням на зазначені нормативно-правові акти Служба безпеки України розсилала провайдерам переліки веб-сайтів з вимогами заблокувати до них доступ користувачам Інтернет³. Зазначені санкції застосовано на 3 роки.

Коаліцією «За вільний Інтернет» було підготовлено і опубліковано юридичний аналіз Указу Президента України 2018-го року, висновки якого, в переважній більшості, є релевантними і до першого Указу⁴.

Серед основних:

- санкція, як спосіб обмеження прав і свобод людини не відповідає конституційним стандартам і вимогам і є проявом необмеженої дискреції державної влади;
- секторальний характер санкції для введення в дію потребує позитивного голосування у Верховній Раді України;

¹ <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>

² <https://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150>

³ <https://www.unian.ua/politics/10187052-v-ukrajini-zablokuyut-shche-180-saytiv-spisok.html>

⁴ <https://www.ppl.org.ua/yuridichnij-analiz-ukazu-prezidenta-pro-blokuvannya-sajtiv.html>

- механізм в частині блокування сайтів не відповідає національному законодавству та порушує основні конституційні права громадян;
- практика блокування сотень веб-сайтів в спосіб, який застосовано владою, не відповідає критерію «передбачено законом» в розумінні міжнародно-правових договорів та практики Європейського суду з прав людини;
- таке блокування не відповідає критерію «необхідності в демократичному суспільстві», є непропорційним визначеній законній меті.

Відповідно до результатів досліджень, опублікованих у травні 2019 року учасником коаліції «За вільний Інтернет» Лабораторією цифрової безпеки блокування провайдерами веб-сайтів, нерівномірне (деякі провайдери блокують не всі сайти), триває⁵.

Враховуючи вищенаведені обставини, оскільки зазначене блокування тривало протягом звітного періоду, має загальний характер і поширюється на необмежене коло осіб, 240 веб-сайтів включено до даної частини результатів моніторингу порушення цифрових прав у травні 2019 року.

2) Блокування **17 інформаційних веб-сайтів**⁶ в кінці липня 2016-го року⁷.

Як було зазначено в попередньому звіті з моніторингу порушення цифрових прав за липень 2019 року⁸ в кінці липня було заблоковано 17 інформаційних веб-сайтів. Ми продовжуємо включати цей кейс до звіту і в серпні, оскільки судова тяганина триває і рішення про блокування лишається чинним.

Нагадаємо, що ухвалою слідчого судді Вовк С.В. Печерського районного суду м. Києва від 23.07.2019 р. у справі №757/38387/19-к було задоволено клопотання прокуратури про арешт майна і накладено арешт на майнові права інтелектуальної власності, які виникають у користувачів мережі інтернет при використанні переліку з 17 веб-ресурсів веб-ресурсів **шляхом зобов'язання інтернет провайдерів, що здійснюють діяльність на території України**, які відповідно до ч.2 ст.42 ЗУ «Про телекомунікації» включені до реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій й перелік яких міститься на офіційному веб-сайті Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, **закрити до них доступ**. Про зазначену ухвалу власники веб-сайтів дізнались на початку серпня, після того, як почалось її виконання і користувачі Інтернет почали скаржитись на неможливість зайти на сайти.

Веб-сайти, які було заблоковано: <http://go338.top>; <https://trident-ua.info>; <https://enigma.ua>; <https://blogs.korrespondent.net>; <https://seychas.press>; <https://netadvocate.org>; <https://compromate.ws>; <https://sled-net-ua>; <https://ua-24.com>;

⁵ <https://numl.org/gbT>

⁶ У попередньому звіті було зазначено про 19-ть веб-сайтів, оскільки таку кількість зазначено в ухвалі суду. Проте, в самому переліку веб-сайтів з цієї ухвали два доменних імені повторюються. Тому, фактично, рішення суду стосується 17 ресурсів.

⁷ Інформацію про це блокування було включено у звіт за липень 2019 р. в частині індивідуальних порушень. Оскільки порушення триває і станом на кінець серпня його включено до порушень загального характеру. Хоч воно по відношенню до власників воно має і індивідуальний характер, але для запобігання штучного збільшення даних моніторингу зараз і за умови продовження – в подальшому, його буде відображено саме в частині загальних порушень.

⁸ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

<https://moscow-post.press>; <https://novindoosh.com>; <https://stalker-world.net>;
<http://rospress.press>; <https://informer.news>; <https://ustav.press>; <https://ukrpress.info>

Зазначену ухвалу було оскаржено 5-тма власниками веб-сайтів до Київського апеляційного суду. Станом на кінець серпня рішення по апеляційним скаргам не було прийнято. Медіа-юристи ГО «Платформи прав людини» в рамках діяльності Коаліції «За вільний Інтернет» представляють інтереси власника веб-сайту **enigma.ua**.

- 3) Блокування веб-сайту <https://vilkov.com> на підставі ухвали слідчого судді Святошинського районного суду міста Києва⁹.

В даному випадку, судом і правоохоронцями було використано повністю аналогічну «печерському прецеденту» аргументацію та схему.

Позиція Коаліції «За вільний Інтернет»¹⁰, як у випадку з блокуванням на підставі ухвали Печерського районного суду міста Києва, так і Святошинського – незмінна. Ми вважаємо, що такі ухвали про зобов'язання інтернет-провайдерів закривати доступ до веб-сайтів суперечить як чинному законодавству України, так і міжнародним стандартам у сфері захисту свободи вираження поглядів. Блокування судами, таким чином, **18 веб-сайтів** є порушенням з боку України міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Зокрема, статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 1 першого протоколу до неї.

- 4) Адміністрація соціальної мережі FaceBook назважди заблокувала паблік «Mova» (найбільший паблік про українську мову), який мав близько 520 тисяч підписників¹¹;
- 5) Блокування Федеральною службою РФ з нагляду в сфері масових комунікацій і зв'язку (Роскомнагляд) сайту міжнародної волонтерської розвідувальної спільноти InformNapalm, яка займається OSINT-розслідуваннями¹².

Також, слід зазначити, що порушення цифрових прав загального характеру було зафіксовано на тимчасово непідконтрольних територіях Сходу України¹³. За результатами проведеного Лабораторією цифрової безпеки дослідження сотні веб-сайтів блокуються для користувачів зазначених територій невідомо ким, на підставі яких нормативно-правових актів і в якому порядку¹⁴. Повний перелік заблокованих ресурсів доступний тут¹⁵.

2. Інтернет і виборчий процес.

⁹<https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site%2Findex&pg=99&id=1759&language=uk&fbclid=IwAR231IHho75QqpfDjQULMrXAdTBfqUjjqmwLzPtBNrT0IFjhZ1Ug07I2iW0>

¹⁰https://www.facebook.com/FreeNetUkraine/posts/1208746119286844?_tn_ =K-R заява Коаліції з приводу блокувань веб-сайтів на підставі ухвал слідчих суддів.

¹¹https://ms.detector.media/web/social/feysbuk_zablokuvav_naybilshiy_pablik_pro_ukrainsku_movu/

¹²<https://detector.media/infospace/article/170075/2019-08-22-roskomnaglyad-zablokuvav-dostup-do-saita-informnapalm/>

¹³ Згідно методології зазначені факти не включаються в результати, але такі випадки, особливо стосовно порушень загального характеру відобразатимуться у звітах.

¹⁴<https://imi.org.ua/news/internet-provaydery-ordlo-naychastishe-blokuiut-dva-ukrains-kykh-sayty-doslidzhennia-i29023>

¹⁵https://drive.google.com/file/d/1T5h84oINQ-cVtjidUvD4D-gYn2j_FuYA/view

У 2019 році в Україні відбулись президентська та парламентська виборчі кампанії.

Зростання ролі і впливу соціальних мереж, он-лайн комунікацій різного формату у виборчих процесах, в т.ч. використання Інтернету з метою маніпуляцій для досягнення електоральних переваг є світовим трендом. Маркування матеріалів передвиборчої агітації, які поширюються он-лайн, забезпечення прозорості фінансування цієї діяльності, ефективне реагування на фейкові акаунти в соціальних мережах та мову ворожнечі – не повний перелік викликів у даній сфері.

1) Президентська кампанія в Україні фінішувала в кінці квітня 2019 року, але і у серпні експерти ГО «Платформа прав людини» зафіксували судові рішення стосовно порушень правил агітації в день виборів щодо публікації в соц.мережі Facebook виборцем свого заповненого бюлетеня. Як було зазначено у моніторинговому звіті за травень 2019-го року: «новелою серед порушень під час зазначеної виборчої кампанії стала демонстрація виборцями результатів волевиявлення у приміщенні для голосування, що є порушенням таємниці голосування¹⁶. Зазначена демонстрація у великій кількості випадків відбувалась або он-лайн в режимі реального часу або пост-фактум шляхом публікації в соціальних мережах бюлетенів із позначкою навпроти того чи іншого кандидата.». В зазначеній «серпневій» справі¹⁷ суд визнав, що такі дії з боку виборця є порушенням виборчого законодавства, але провадження за ст.212-10КУпАП закриті у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення. Загалом, аналіз справ, які з'являлись протягом травня-серпня дозволяє зробити висновок про відсутність сталої судової практики та проблеми якості при складанні протоколів органами поліції¹⁸.

Коаліція «За вільний Інтернет» звертає увагу, що у держави є позитивні обов'язки врегулювати правовідносини таким чином, що б запобігати порушенням будь-яких цифрових прав з боку приватних осіб. Законодавство та практика його застосування має дати більш чітку відповідь щодо демонстрації в мережі Інтернет результатів власного волевиявлення: чи це порушення і непропорційне втручання у свободу вираження поглядів (демонстрація волевиявлення) чи все ж таки делікт у сфері виборчого законодавства і захист прав кандидатів (які не демонструються) та захист принципів виборчого процесу має пріоритет. Якщо правопорушення, то вони мають припинитись, а практика притягнення до відповідальності бути більш сталою і однозначною.

II. Порушення цифрових прав індивідуального характеру (порушення, які стосуються окремих осіб і не мають безпосереднього впливу на широку аудиторію).

1. Порушення свободи вираження поглядів та інформації.

1) Напад і побиття блогера з Чернігова Ігоря Стаха¹⁹ За його словами, двоє невідомих напали на нього в районі залізничного вокзалу. «Свідки бачили, що вони за мною стежили та вийшли з іномарки FNS979. Підстерегли, напали ззаду

¹⁶ Частина 1 статті 7 Закону України «Про вибори Президента України».

¹⁷ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83460823>

¹⁸ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

¹⁹ <https://imi.org.ua/news/nevidomi-pobyly-v-chernihovi-blohera-ihoria-stakha-i29215>

двоє чоловік, повалили на землю і били руками і ногами», – написав він та оприлюднив свої фотографії після нападу;

- 2) Рішення Святошинського районного суду міста Києва²⁰, яким було задоволено позовні вимоги про захист честі, гідності, ділової репутації через поширення висловив у FaceBook. Суд в рішенні, встановлюючи юридичні факти по справі не посилається на докази, міститься посилання на нечинні норми щодо «презумпції добропорядності» позивача і його обов'язок доводити тільки факт поширення та негативні наслідки. Також, суд посилається на «наклепницький характер» висловів, не розкриваючи змісту цього терміну. Справа не аналізується в світлі публічного статусу позивача, суспільної значимості інформації чи її відсутності тощо. Рішенням суду непропорційно обмежується ведення дискусії в мережі Інтернет;
- 3) Рішення Святошинського районного суду міста Києва²¹ (у тому ж складі) за позовом про захист честі, гідності, ділової репутації того ж позивача з приводу іншого допису в соціальній мережі FaceBook. Рішення в частині мотивації, відсутності посилань на докази та аналізу суспільної значимості та статусу позивача, як публічної фігури – аналогічне попередньому. Рішенням суду непропорційно обмежується ведення дискусії в мережі Інтернет;
- 4) Рішення Святошинського районного суду міста Києва²² (у тому ж складі) стосовно недостовірності інформації, поширеної на веб-сайті Національного антикорупційного порталу «АНТИКОР». До вищезазначених рішень стосовно постів у соціальній мережі, в даному випадку суд вирішив спростувати всю інформацію про позивача з декількох статей загалом, без зазначення конкретних уривків/фрагментів, які містять недостовірну інформацію. При цьому, відповідачів було зобов'язано видалити фото, графіки, відеоматеріали та цю, невизначену в рішенні «інформацію щодо позивача». Рішенням суду непропорційно обмежується ведення дискусії в мережі Інтернет;
- 5) Рішення Приморського районного суду міста Одеси²³ у справі за позовом до громадської спілки «Національний рух «Воля народу» про захист, честі, гідності та ділової репутації, яка у мережі «Інтернет» на веб-сайті Інтернет - газети «Малая Арнаутская» (за посиланням: <http://arnautskaya.od.ua/>) поширила інформацію стосовно ознак корупції в Держрибагентстві України. Суд в рішенні, встановлюючи юридичні факти по справі не посилається на докази, міститься посилання на нечинні норми щодо «презумпції добропорядності» позивача і його обов'язок доводити тільки факт поширення та негативні наслідки. Справа не аналізується в світлі публічного статусу позивача, суспільної значимості інформації чи її відсутності тощо. Суд вирішив спростувати всю інформацію про позивача з декількох статей загалом, без зазначення конкретних уривків/фрагментів, які містять недостовірну інформацію. Рішенням суду непропорційно обмежується ведення дискусії в мережі Інтернет;

²⁰ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83384747>

²¹ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83384771>

²² <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83425915>

²³ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83567893>

- б) Рішення апеляційного суду²⁴, яким було залишено в силі рішення першої інстанції і визнано недостовірними наступні вислови: «...всю цю бучу з ригівським варіантом створення опорних шкіл, заварили двоє одіозних регіоналів», «...Наш мер не психічно хворий, хоч і приймає інколи страшні шкідницькі рішення, дослухаючись до намовлянь регіоналів...», «...Тому період розвалу і кадрової дискримінації ..., за підказками регіонала з компанією, овруцької освіти, для себе я назву темними часами Корудо-киселівської насировщини...». Рішенням суду другої інстанції непропорційно обмежується ведення дискусії в мережі, не надано оцінки статусу позивача та відповідача, їх рівень публічності та наявність/відсутність суспільного інтересу до теми, не розділено факти та оціночні судження. Першою інстанцією було стягнуто, при цьому, компенсацію моральної шкоди²⁵;
- 7) Кібератаки на сервер Чорноморської ТРК²⁶. Зловмисники через шкідливе програмне забезпечення отримали контроль над серверним обладнанням телерадіокомпанії та вивели систему з ладу. Як повідомило СБУ, вони локалізували кібератаку та блокували її негативний вплив на ефірний сервер телерадіокомпанії;
- 8) DDoS-атаки на веб-сайт інтернет-видання «Гордон»²⁷;
- 9) Злам сайту NV.ua (редакція «Нового времени»)²⁸. Кіберзлочинці отримали доступ до адмінпанелі та розмістили фейкову інформацію із заголовком «Українські військовослужбовці – головна проблема Яворівського навчального центру»;
- 10) Міський голова Києва Віталій Кличко заявив, що його офіційний інстаграм-акаунт заблокували через масовану атаку так званих «інтернет-тролів»²⁹;
- 11) Соціальна мережа Facebook заблокувала на 3 доби можливість публікувати повідомлення засновнику міжнародного волонтерського руху InformNapalm Роману Бурко³⁰.

2. Приватне життя та захист даних.

- 1) Шахрайство в Інтернет за допомогою отримання банківських персональних даних користувачів³¹.
- 2) Продаж бази даних громадян України з ПІБ, ідентифікаційними кодами та місцем реєстрації³².

3) Доступ до інформації в Інтернет.

- 1) В частині доступу до публічної інформації – встановлення рішенням суду фактів неоприлюднення Вищою кваліфікаційною комісією суддів на своєму

²⁴ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83719890>

²⁵ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81486806>

²⁶ <https://detector.media/infospace/article/169810/2019-08-13-sbu-povidomila-pro-blokovannya-kiberataki-na-server-chornomorskoj-trk/>

²⁷ <https://imi.org.ua/news/sayt-vydannia-hordon-zaznav-ddos-ataky-i29212>

²⁸ <https://imi.org.ua/news/khakery-zlamaly-sayt-novoho-vremeny-ta-rozmistyly-feyk-i29197>

²⁹ <https://ms.detector.media/web/social/klichko-zayaviv-scho-yogo-storinku-v-instagrami-zablokuvali/>

³⁰ <https://internetua.com/facebook-zablokival-profil-osnovatelya-informnapalm?fbclid=IwAR0DoFz1km7T7tTEaez2ElbJyKmy05BSFVDOMConi5LU6ljqIUa2gE-zR38>

³¹ <https://www.obozrevatel.com/ukr/economics/postrazhdali-tisyachi-osib-v-ukraini-zabili-na-spoloh-cherez-novu-aferu-v-interneti.htm>

³² https://internetua.com/ukrainku-osudili-za-prodaju-bazy-s-dannymi-jitelej-strany?fbclid=IwAR2CaJPaa3SeyhzIwOuCHNECX11_k31fAzcc_iXUrjwbwiso6gLUelbqbTA

офіційному веб-сайті текстів усіх прийнятих нею нормативно-правових актів та актів індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних). Зокрема рішень, прийнятих у пленарному складі, рішень палат, рішень колегій з дня набрання чинності Законом України № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року³³.

Загалом в результаті моніторингу в серпні 2019 року було виявлено **20 порушень цифрових прав**, з яких: **6 випадків загального характеру** (5 - блокування веб-сайтів, 1 - порушення законодавчих обмежень щодо ведення передвиборної агітації) та **14 випадків порушення цифрових прав індивідуального характеру** (порушення свободи вираження поглядів та інформації – 11, приватне життя та захист даних – 2, доступ до інформації в Інтернет – 1).

У серпні, також, зафіксовано 9 загроз для порушення цифрових прав, в т.ч. українських користувачів в наступних випадках:

1. Хвиля фішингу проти європейських спеціалістів з російських питань (30 випадків), метою хакерів було викрадення конфіденційних даних³⁴;
2. Компанія Facebook оприлюднила інформацію про те, що платила сотням сторонніх підрядників за розшифровування голосових повідомлень користувачів. Підрядники перевіряли правильність розшифрування повідомлень штучним інтелектом Facebook, пояснили в компанії. Агенція зазначає, що Facebook не повідомляла користувачів про те, що їхні повідомлення будуть прослуховувати треті особи³⁵;
3. Особисті дані користувачів Twitter могли бути використані для рекламних кампаній. У компанії заявили, що нещодавно виявили ці проблеми та виправили їх, хоча ще не визначили, на кого це могло вплинути³⁶;
4. Глобальний збій в соціальній мережі Facebook про яку щонайменше заявили користувачі Києва та Харкова³⁷;
5. Блокування YouTube 210 телеканалів, які висвітлювали протести в Гонконзі. На думку компанії, в такий спосіб відбувалося маніпулювання думкою громадськості. «Заблоковані канали використовували VPN та інші програми, що приховують місцеперебування, і вели скоординовану діяльність», – заявили в ютубі³⁸;
6. Масштабна атака на користувачів iPhone³⁹ Проект «Гугла» Project Zero знайшов низку шкідливих сайтів, за допомогою яких зловмисники могли зламувати будь-які iPhone;
7. Глобальний збій в Інстаграмі, який торкнувся і користувачів з України. Юзери скаржились на проблеми із входом та відображенням стрічки новин⁴⁰;

³³ <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83602669>

³⁴ <https://imi.org.ua/news/khakery-vchynily-ataku-na-ievropeys-kykh-ekspertiv-z-rosiys-kykh-pytan-i29098>

³⁵ <https://imi.org.ua/news/facebook-ziznalas-u-proslukhovuvanni-holosovykh-povidomlen-korystuvachiv-i29086>

³⁶ <https://imi.org.ua/news/kompaniia-tvitter-vyznala-shcho-dani-korystuvachiv-mohlo-buty-vykorystano-dlia-reklamy-i29065>

³⁷ <https://imi.org.ua/news/internet-provaydery-ordlo-naychastishe-blokuiut-dva-ukrains-kykh-sayty-doslidzhennia-i29023>

³⁸

https://zmina.info/news/jiutub_zablokuvav_210_kanaliv_z_odnokojiu_pozicijeju_shhodo_protestiv_v_gonkonzi/

³⁹

https://ms.detector.media/web/cybersecurity/gugl_rozpovila_yak_viyavila_masshtabnu_ataku_na_koristuvachiv_iphone/

⁴⁰

https://ms.detector.media/web/social/koristuvachi_instagramu_skarzhatsya_na_problemi_iz_vkhodom_u_sotsmerezhu/

8. У Telegram опублікували дані близько 3 тисяч учасників протестів у Москві, в тому числі журналістів⁴¹;
9. Стартап НУР3R збирав дані про геолокацію мільйонів користувачів Інстаграму, таємно зберігав їх «історії» (сторіз) та інші дані в обхід правил сервісу. Компанія скористалася помилками конфігурації і слабким контролем з боку соцмережі. Про це повідомляє Business Insider, посилаючись на коментарі від колишніх співробітників стартапу. Як зазначили у виданні, поки ще неясно, скільки саме користувачів постраждало від таких дій⁴².

⁴¹ <https://detector.media/infospace/article/169762/2019-08-10-u-telegram-opublikovali-dani-blizko-3-tisyach-uchasnikiv-protestiv-u-moskvi-v-tomu-chisli-zhurnalistiv/>

⁴²

https://ms.detector.media/web/cybersecurity/partner_instagramu_zbirav_dani_pro_geolokatsiyu_ta_istorii_koristuvachiv_v_obkhid_pravil_servisu/